Asemenea ştiinţelor exacte care se apleacă tot mai temeinic asupra microuniversului, pătrunzându-i profunzimile inaccesibile cândva, şi istoricii şi-au orientat instrumentarul spre „atomul" lor, individul, cu nebănuitele sale particule elementare. Acest „atom", ca de altfel şi atomul fizic propriu-zis, conţine materie şi energie, este greu de descifrat, operează cu mulţi parametri, aşa încât sondarea interacţiunii dintre trup, suflet şi raţiune (fie ea individuală sau colectivă) ascunde mistere adânci, ciudat de asemănătoare cu cele relevate de cercetările fizicii cuantice. Şi pentru că e vorba de metafore, păstrând regulile şi capacitatea lor de a amplifica încărcătura mesajelor, s-ar putea vorbi, de ce nu, despre o „istorie cuantică", sintagmă care ar explica numeroase tendinţe manifestate în istoriografie în siajul postmodernismului, mai mult sau mai puţin benefice (multi- şi interdisciplinaritatea investigaţiilor istorice, munca în echipă, apelul insistent la instrumentarele antropologiei, sociologiei, psihologiei sociale, statisticii, demografiei, biologiei, medicinei, recursul la mijloacele digitale, fragmentarea discursului, atenţia la detalii, îndoiala cu privire la cunoaşterea adevărului, acceptarea unui oarecare relativism şi multe altele).

Între multiplele cercetări care vizează prezenţa directă a individului comun – „marele anonim" sau „atomul social" – în istorie, cu tot bagajul său fizic şi mental, se înscriu şi cercetările privind imaginarul. Promovarea imagologiei în studiul trecutului este generată, fără îndoială, şi de îngrijorarea tot mai accentuată a istoricilor că adevărul oricum nu poate fi atins şi că, dacă acest suprem obiectiv al disciplinei tot nu poate fi îndeplinit, în locul resemnării le rămâne măcar misiunea apropierii de adevăr pe o cale onestă, dar performantă. O atare cale vizează, desigur, focalizarea actorilor consideraţi până acum nesemnificativi din spatele marii scene a narativelor tradiţionale.

Cercetarea imaginarului este cu atât mai mult legată de problema adevărului istoric, a realităţii istorice, cu cât studiile deceniilor trecute, derulate pe calea sugerată de celebra Şcoală a Analelor, au demonstrat că, precum adevărul istoric, nici realitatea în fapt nu se lasă dezvăluită, ci se relevă doar prin modul în care este percepută de om. În cadrul imagologiei, corpul ca paradigmă a teoriilor despre existenţă, despre societate, despre modul de organizare sociopolitică şi despre funcţionarea optimă a societăţii a fost o prezenţă constantă şi frecventă din Antichitate până în epoca modernă. Investigaţiile legate de percepţia umană a realităţii şi de traseul istoric al acestei percepţii au apelat tot mai des la metode, metodologii şi mijloace împrumutate din arealul cercetărilor lingvistice, al hermeneuticii, al semioticii şi al altor ştiinţe interesate de puterea şi semnificaţiile comunicării între indivizi, instituţii şi comunităţi în efortul lor de a asimila şi a ameliora realul. Comparaţia şi metafora, dincolo de valenţele lor literare şi poetice, fac parte din grupul factorilor care sporesc forţa comunicării, o ordonează şi o direcţionează, îi conferă flexibilitate şi, nu în ultimul rând, plasticitate. Din aceste motive, studiul corpului ca metaforă a socialului, a politicului şi a reţelei instituţionale demarat cu câteva decenii în urmă rămâne un domeniu de mare actualitate.

Pe urmele revoluţiei istoriografice declanşate de Şcoala Analelor (Marc Bloch, *Les rois thaumaturges. Étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre*, 1924) în anii 1920, pe măsură ce subiectele de istorie culturală ajungeau în prim-planul scrisului istoric, s-a sesizat şi importanţa problematicilor legate de istoria corpului, dincolo de semnificaţiile sale biologice. Începând din anii 1970, câteva studii şi volume publicate cu deosebire în spaţiul francez, american şi britanic semnalează în diverse forme potenţialul temei. Se analizează

mai cu seamă latura politică a metaforei corpului, în succesiunea unei admirabile cercetări din anii 1950 a lui Ernst H. Kantorowicz (Kantorowicz, 1957), care exploata ca nimeni altul până atunci teologia politică medievală şi încărcătura simbolică a trupului regelui. Interpretările teologice şi juridice pe care le propune autorul în analiza sa cu privire la corpul regelui şi la instituţiile politice medievale, la avatarurile raporturilor dintre Biserică şi regalitate şi la modificarea treptată a mentalităţilor politico-teologice şi a poziţiilor în aria patrulaterului rege-stat-Biserică-drept (laic şi ecleziastic) au stârnit şi interesul altor specialişti pentru istoria metaforei corpului ca reprezentare a realităţii.

Treptat, spre finele secolului XX, această metaforă iese din câmpul interpretărilor politice şi, ceva mai târziu, odată cu apariţia celor trei volume dedicate istoriei sale, coordonate de Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine şi Georges Vigarello (*Istoria corpului*, ediţie în limba română, 2008), cercetarea înţelesurilor corpului se extinde şi spre alte paliere ale existenţei complexe umane, beneficiind de abordări de istorie socială şi culturală consistente.

Metafora corpului ne spune foarte multe lucruri despre societate, despre modul în care ea îşi proiectează organizarea şi îşi vede viitorul, despre raporturile de putere, despre poziţionările grupurilor de interese şi ale categoriilor componente, despre instituţii şi mentalităţi, despre raţiune, credinţă şi devoţiune. Mesajele transmise prin metafora corpului sunt utile tuturor ştiinţelor sociale, nu doar istoriei. Dintr-o atare perspectivă, corpul îşi excedează creuzetul biologic şi devine un construct cultural şi social (Johnson, 1987). A-i decoperta semantica, adică a vedea în ce măsură el, ca sistem formalizat, explică un alt sistem formalizat într-o anume perioadă, reprezintă o întreprindere benefică în analiza gândirii colective. Intrând însă în atenţia istoricilor, metafora corpului ne poate spune mai multe despre evoluţia gândirii şi mentalităţilor, ea dobândeşte, cu alte cuvinte, istoricitatea necesară pentru a releva mecanismele de progres care au marcat itinerarul raţiunii, de la apariţia civilizaţiei până în epoca modernă.

Analiza duratei lungi a gândirii în toate detaliile ei, inclusiv la nivelul imaginarului şi reprezentărilor metaforice, nu a atins încă în istoriografia noastră vârsta maturităţii depline. Majoritatea studiilor gravitează în jurul corpului politic şi, în fapt, ne este cunoscut ca nume cu adevărat consacrat în domeniu şi dedicat vreme îndelungată subiectului doar profesorul Alexandru-Florin Platon. Continuând preocupările academicianului Gheorghe Platon şi colaborând cu acesta pe linia cercetărilor vizând corpul politic (*Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluţie socială şi politică*, 1995), Alexandru-Florin Platon a stăruit vreme îndelungată asupra tematicii, detectându-i cei mai fini senzori culturali. Lucrarea sa dedicată devenirii „corpului politic" din ambientul culturii europene (*„Corpul politic" în cultura europeană. Din Evul Mediu până în epoca modernă*, 2017), precedată de o serie de studii care anunţau această incontestabilă reuşită istoriografică, deschide o cale interesantă de analiză şi constituie un reper pentru cei interesaţi de impactul metaforei (nu numai politice) asupra mentalului public, aşa cum ni se dezvăluie în istoricitatea sa.

Întreprinderea lui Alexandru-Florin Platon nu ne etalează corpul politic numai în înţelesul său de categorie a puterii sau de clasă socială „dominantă" şi nu ne vorbeşte numai despre strategiile de consolidare şi prezervare a controlului, pe care acest corp îl exercită în interacţiune cu alte paliere sociale. Nu e vorba în lucrarea sa nici de o analiză structurală a instituţiilor prin care corpul politic îşi operează tutela asupra societăţii,

aşa cum nu avem de-a face nici cu o analiză a corporatismului într-un sens socioistoric, cu accent pe corporatismul medieval, aşa cum s-au mai efectuat destule în sfera ştiinţelor sociale. Este, de fapt, o istorie a culturii politice din perspectiva metaforei corpului. Beneficiul este cu atât mai mare cu cât subiectul e abordat într-o manieră de orizont larg, depăşind dimensiunile politicului şi barierele cronologice convenţionale ale medievalului şi ale epocii moderne. Acest bonus anexat subiectului face ca o cercetare aparent dificilă, complexă, derulată pe un teritoriu încă nedefrişat să devină plăcută, iar rezultatele ei – uşor de asimilat.

Sfatul domnesc din Ţara Românească,
reunit în jurul domnitorului fanariot Nicolae Mavrogheni

Autorul sondează puterea corpului în ipostază de construct social sau de paradigmă a organizării sociale şi semnificaţiile sale în această calitate. Ne vorbeşte despre corelaţia dintre o entitate fizică (trupul) şi una abstractă (statul) şi despre variaţiile acesteia, despre teoriile limbajului şi ale comunicării, despre formele cogniţiei, despre rolul analogiei în cadrul comunicării, despre cunoaşterea prin imagini, despre simboluri, despre utilitatea abordării metaforei din perspectivă istorică şi despre numeroase alte elemente pe care corpul le transmite şi care îl definesc ca metaforă puternică a societăţii. Desigur, naraţiunea coboară până în Antichitate, astfel încât analiza corpului politic în Evul Mediu ne apare şi în lumina unei remarcabile continuităţi a gândirii despre putere şi societate.

Densitatea amplului studiu este asigurată de valorizarea istorică a trupului ca reprezentare a statului în Evul Mediu şi în Renaştere, cu accent pe raportul dintre *Corpus* (*Christi/Ecclesiae*) *mysticum* şi *Corpus Reipublicae mysticum* şi pe dubla semnificaţie a corpului regelui, care domină lanţul de concepţii şi teorii politice şi sociale trecute cu migală în revistă. Se punctează cu abilitate, în acest cadru, diferenţele dintre mentalul politic bizantin şi cel occidental şi se dezvăluie transformările metaforei corpului în Renaştere, perioadă în care paradigma trupului începe să asimileze şi categorii (organe) închegate prin merit şi prin competenţa profesiunii.

Aşa cum ne arată Alexandru-Florin Platon, începuturile modernităţii marchează noi reprezentări ale trupului, în contextul în care concepţia mecanicistă îl deturnează spre o structură închipuită aidoma unei maşinării. Corpul politic mecanic nu îşi refuză cu

totul atributele unui organism biologic, dar nu poate evita efectele denaturalizării spre care îl împing raţiunea şi nevoia de ordine. Noile manifestări elimină, sub imperiul absolutismului, şi caracterul dual al corpului regal, cele două părţi ale sale fuzionând treptat. Fenomenul este lesne de decriptat mai cu seamă în spaţiul francez, unde, dincolo de mental, identificarea corpului regelui cu corpul mistic al statului se reflectă şi în ceremoniile de la Curte. În mod firesc, metafora trupului urmează îndeaproape evenimentele politice ale epocii moderne, aşa încât pe scena istoriei îşi fac treptat apariţia corpul republican şi corpul naţional, cu reverberaţiile lor înălţătoare.

Corpul politic, coperta lucrării *Leviathan* de Thomas Hobbes (1651)

Investigaţia lui Alexandru-Florin Platon, axată pe acoperirea tematicii corpului politic în spaţiul cultural european, se opreşte în Secolul Luminilor şi al raţiunii, undeva la pragul temporal în care metafora corpului începe să pătrundă, e drept, extrem de firav, în gândirea politică românească. Specialistul ieşean subliniază că, lăsând la o parte rare excepţii, în majoritatea proiectelor politice româneşti corpul este asociat naţiunii, sub influenţa ideologiei franceze. Nici nu ne puteam aştepta la mai mult, din moment ce până şi termenul „stat" îşi găseşte locul în Principatele Române abia în secolul al XIX-lea. Există câteva trimiteri la corpul statului în rândurile unor autori din veacul al XIX-lea timpuriu (Dionisie Eclesiarhul, Ionică Tăutu şi Naum Râmniceanu), dar cea mai mare parte a metaforelor politice ale corpului au în vedere corpul etnic, un lucru de altminteri firesc în aşa-zisul secol al naţiunilor. În ceea ce priveşte puterea şi semnificaţia utilizării corpului naţional în ideologia politică din Principate, un exemplu ilustrativ este oferit de scrierile lui Nicolae Bălcescu, în care se regăsesc multe dintre sugestiile profesorului său, ardeleanul Aaron Florian. Cât despre Transilvania, Alexandru-Florin Platon ne oferă câteva spicuiri din concepţiile lui Simion Bărnuţiu şi Aron Pumnul, relevante în reliefarea amprentei corpului naţional asupra gândirii politice a românilor din Imperiul Habsburgic.

Aspecte interesante pe această temă regăsim şi în câteva studii semnate de Bogdan Petru-Maleon şi Liviu Pilat (*Les corps et ses hypostases en Europe et dans la société roumaine du Moyen Âge á l'époque contemporaine* – coord. Constanţa Vintilă-Ghiţulescu şi Alexandru-Florin Platon, 2010). Ele focalizează subiecte precum corpul imperial ca

simbol al puterii şi ţintă a luptelor pentru putere în Bizanţ, în accepţiuni oarecum diferite în raport cu spaţiul occidental, şi metafora corpului în cronicile moldoveneşti din secolul al XVI-lea, unde, pe lângă alte consideraţii interesante, numitorul comun pare a fi sublinierea superiorităţii sufletului în relaţie cu trupul. În paralel, pe linia deschisă de studiul boierimii moldovene în veacul al XIX-lea citat mai sus, cu ample trimiteri la starea nobilimii europene, au continuat să apară şi alte analize dedicate acestei categorii sociale elitare, conturând mai cu seamă modul în care şi-a prezervat spiritul de „corp", în pofida imenselor presiuni pe care proiectele sociopolitice specifice şi transformările sociale ale epocii moderne le-au exercitat asupra ei. Înnoit, reinventat, supus necesităţii profesionalizării şi birocratizării, obligat la numeroase compromisuri, trecut prin filtrele revoluţiilor, eliminat în bună măsură din sferele de decizie, corpul nobiliar continuă să existe şi să se definească ca o castă elitară aparte, cu o anume cultură de ordin, vizibilă în manifestările ei mondene (vezi, în acest sens, studiul semnat de Claude-Isabelle Brelot în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România şi Franţa*, coord. Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie şi Jacques-Guy Petit, 2003).

Pentru că traseul european pe care îl parcurge Alexandru-Florin Platon se opreşte la secolul al XVIII-lea, este relevant să analizăm în cele ce urmează metamorfozele care au loc în gândirea social-politică din acest veac, ilustrată cu precădere în scrierile cărturarilor ardeleni. Vom aborda aşadar primul secol şi jumătate al mişcării naţionale şi al evoluţiei intelectuale româneşti din Transilvania, un interval de timp relativ scurt din punct de vedere istoric, în care s-a maturizat conştiinţa politică a unei etnii, cel puţin la nivelul elitelor ei. Într-un asemenea sondaj menit să pătrundă metafora corpului se ridică din start o întrebare importantă. I s-au atribuit corpului înţelesuri care să depăşească sfera problematicii naţionale şi, dacă răspunsul este afirmativ, care au fost acestea? Pentru a răspunde la această interogaţie, este necesar să trasăm o linie a orizontului de cercetare undeva la cumpăna secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, în spaţiul transilvan.

Corpul în reprezentarea unirii religioase a românilor cu Biserica Romei

În conjunctura istorică a Contrareformei şi a presiunii habsburgice spre centrul şi răsăritul continentului european, se petrece un eveniment capital pentru evoluţia istorică a românilor din Transilvania: unirea religioasă a Bisericii lor cu Biserica Romei. Unirea în discuţie nu a fost un fenomen singular. Astfel de „uniri" religioase ale „grecilor" cu „latinii" au mai avut loc în secolele de după Conciliul florentin, aşa încât existau deja o bază dogmatică şi un precedent substanţial în aceste părţi ale Europei pentru realizarea unui atare „transfer" confesional. Unirea Bisericii Române din Transilvania cu Biserica Romei vine aşadar în prelungirea unei tendinţe care prindea putere în împrejurările de la finele veacului al XVII-lea.

Cert este că o asemenea opţiune spirituală a unei etnii sau a unei părţi consistente a acesteia nu poate fi judecată dintr-o singură perspectivă, aşa cum s-a încercat vreme îndelungată, deoarece o viziune limitată, deseori din raţiuni tendenţioase, nu poate conduce decât spre definiri parţiale, subiective şi sărace în semnificaţii. Istoricii şi

teologii angajaţi în îndelungata dezbatere, cu accente polemice acute adeseori, au exprimat poziţii atât de variate şi de înverşunate, încât problematica adevărului istoric s-a dizolvat cu totul în focul duelului istoriografic. Unirea religioasă sau, nu fără accente peiorative, uniaţia românilor s-a analizat cel mai des prin hiperbolizarea unei singure componente din multitudinea celor care au generat-o, astfel că nu trebuie să ne mire faptul că ea e catalogată în cele mai diverse şi contrarii forme : când „strategie politică", „act de trădare a credinţei străbune", „iniţiativă de dezbinare a neamului", „moment de laşitate", „rupere a clerului superior de turma lui" sau „goană după privilegii", când „început al mântuirii naţionale", „exprimare a devoţiunii sincere", „reîntoarcere a neamului la originile sale latine", „geneză a luptei de afirmare naţională", „debut al drumului culturii române înspre modernitate", „moment de eliberare a Bisericii din chingile calvine" sau „desprindere din cadrele slavonismului", ca să pomenim doar câteva tentative de definire şi caracterizare a unirii religioase. Opţiunea unei părţi consistente a etniei „tolerate" pentru catolicism a fost frecvent interpretată de pe extremele ei şi a purtat, în investigaţiile de istorie confesională, amprenta partizanatului.

Importantă din toate punctele de vedere pentru istoria modernă a României, naşterea Bisericii Române Unite cu Roma include în povestea ei, şi încă într-o măsură consistentă, metafora corpului. În bogata literatură de specialitate existentă, metafora corpului a devenit un subiect autonom subsumat tematicii unirii religioase, generând speculaţii teologice interesante. Corpul Bisericii era cu atât mai important pentru românii ardeleni cu cât avea şi o încărcătură etnică, acoperea nevoi şi interese de natură etnică şi era singurul lor corp instituţionalizat, cu valoare juridică şi norme proprii.

Atanasie Anghel, episcop de Alba Iulia între anii 1698 şi 1713

Episoadele aderării românilor ardeleni la Biserica latină sunt bine cunoscute şi, în limitele surselor documentare, unele contestate frecvent, mai mult sau mai puţin tendenţios, au fost reluate, interpretate şi reinterpretate în mod repetat de cei care s-au aplecat asupra subiectului. Din punctul de vedere al metaforei corpului, dintre cele trei documente elaborate de sinod care au pecetluit catolicizarea românilor (unul elaborat sub vlădica Teofil, două sub păstorirea lui Atanasie Anghel) interesează, în ordine cronologică,